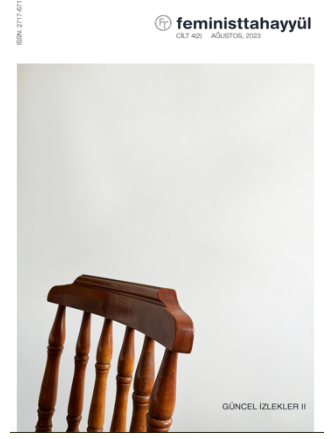

Türkiye’de Yerel Siyasette Kadınlar / Dışlanma Döngüleri Üzerine.

Hande Gülen

Feminist Tahayyül, 4(2): 332-340.
(Kitap Değerlendirmesi)

Türkiye’de Yerel Siyasette Kadınlar / Dışlanma Döngüleri Üzerine

Hande Gülen¹

École des Hautes Études en Sciences Sociales’te (EHESS) [Paris Sosyal Bilimler İleri Araştırmalar Okulu] yardımcı doçent olarak çalışan Lucie Drechselová’nın *Türkiye’de Yerel Siyasette Kadınlar / Dışlanma Döngüleri* kitabı 2018 yılında tamamladığı doktora tez çalışmasının kısaltılmış ve gözden geçirilmiş bir versiyonu olarak 2022 yılında İletişim Yayınları tarafından yayınlandı. Kitap 2020 yılında ise, *Local Power and Female Political Pathways in Turkey / Cycles of Exclusion* başlığıyla Springer aracılığıyla okuyucuyla buluşmuştu.

Çalışma, kadınların siyasetteki yetersiz temsillerinin izini sürerek kadın siyasetçilerin siyasal kariyerlerinin, failliklerinin (agency) ve deneyimlerinin peşine düşüyor. Mayıs 2023 seçimlerinin etkisi henüz geçmemişken, kitap değerlendirmesi katkısıyla beraber seçimleri de içine alan bu çalışmaya yoğunlaşmanın kuir feminist bir araştırmacı olarak bende yarattığı sağaltıcı etkiye yazının başında değinmeden geçemeyeceğim. Feministlerin, araştırmacıların ve politikacıların Drechselová’nın bu çalışmasından bir yol haritası olarak yararlanabileceklerini düşünüyorum. Bu bağlamda çalışmadan çıkarılabilecek şeylerin başında kadınların toplumsal cinsiyet kalıpları ile örülü siyasi parti gibi kurumsal alanlarda hayatta kalabilmek, yükselebilmek ve bazen sadece *dışlanma döngülerinin* bir parçası olan mekanizmalarla baş edebilmek için geliştirdikleri stratejiler geliyor. Kadınlar açık ya da örtük şekilde, gündelik hayatlarını kısıtlayan milliyetçi muhafazakâr motiflerin farkında olarak (bazen de bunlara uyum sağlayarak) geliştirmeye çalıştıkları ara yollarla, henüz kolektif bir dönüştürücü ihtimale işaret etmese de kendi gerçekliklerinde bir kıpırdama odası (wiggle room) yaratmaya çalışıyor. Kitap boyunca Drechselová’nın bahsettiği kadınların anlatılarını

¹ Sosyolog, Araştırmacı. Paris 8 Üniversitesi. gulen.handee@gmail.com

okuyarak bu güzergahları takip etmek her ne kadar ilham verici olsa da ikili cinsiyet norm ve kalıplarının ve siyasetin heteronormatif yapısının yerleşikliğinin (özellikle muhafazakâr ve milliyetçi) partilerdeki kadınlar tarafından yeniden üretildiğini görmek bugüne ve geleceğe ilişkin bir dizi soruyu beraberinde getiriyor.

Kadın temsiline niteliksel analizine odaklanan çalışmada üç temel aks mevcut: (1) aday seçim süreçleri; (2) yerel parti temsilcileri ile parti genel merkezleri arasındaki gerilim; (3) kadın yerel politikacıların hayat hikâyeleri, siyasi deneyimleri ve faillikleri. Bu kapsamda çalışmada belediye ve meclis düzeyinde dört partinin karşılaştırılması yapılıyor: HDP ve DBP (proKürt partiler), CHP, AKP ve MHP (Drechselová, 2022). Mekânsal olarak çalışmanın merkezinde Diyarbakır, İzmir ve Trabzon yer alıyor. Drechselová bu şehirleri siyasal anlam biçimleri ve kadınların temsiliyetlerinden yola çıkarak belirlediğini anlatıyor.² Kendisi her üç şehirde de eski ve mevcut belediye başkanları, kadın belediye meclis üyeleri, kadın kolları temsilcileri ve yerel sivil toplum kuruluşlarından (STK) kadınlarla 200 derinlemesine mülakat gerçekleştirmiş. Bu yanı sıra çalışma zengin bir veri setine dayanıyor. Ayrıca Drechselová'nın kullandığı metodolojik çeşitlilik ve saha tecrübesinin araştırmacılar için önemli bir kaynak olacağını eklemek gerekir. Araştırma monografisi siyaset sosyolojisinin ve yeni kurumsallığın (neoinstitutionalism) feminist eleştirisini harmanlıyor. Feminist eleştirinin metodolojik katkısı ise politik kavramlara bakarken mülakatlara ek olarak etnografik gözlem kapsamında toplantılara, kamusal faaliyetlere ve seçim kampanyalarına katılım gibi geniş bir gözlem havuzunu kapsamaması. Drechselová bu yöntem ve yaklaşımın resmi söylem ve benlik sunumunun karşılaştırılmasına da olanak sağladığını belirtiyor.

² Örneğin Diyarbakır kadın milletvekili sayısı ve kadın meclis üyesi oranıyla ülke genelinde ilk sırada yer alıyor. Diyarbakır ayrıca Kürt siyasi hareketinin merkezi ve 2014 seçimleri itibarıyla DBP kadın belediye meclis üyelerinin oranı %32,5. İzmir'de ise kadınlar belediye meclis üyelerinin %16,8'ini oluşturuyor. İzmir'in bir başka özelliği ise kadın üniversite mezunu ve kadın çalışan sayısının en yüksek olduğu il olması. Trabzon, AKP ve MHP'nin başını çektiği muhafazakâr milliyetçi akımın kalesi ve Karadeniz'in başkenti olarak görülüyor. 2014 seçimlerinde Trabzon'da 66 erkeğin yanında sadece 2 kadın Büyükşehir Belediyesine seçilmiş durumda (*a.g.e.*).

Kitapta Drechselová'nın “bekar, yabancı ve yalnız seyahat eden” bir araştırmacı olarak araştırma sahasında yaşadıklarını izlemek dinamik bir okuma sağlıyor. Örneğin yazarın saha günlüklerinden aktarımlara yer vermesi okuyucuyu sahanın içine çekiyor. Kitapta sınırlı yer bulan bu tecrübeleri başka yayınlarda okumak heyecan verici ve yol gösterici olacaktır. Drechselová araştırmacı konumunun dışarıdan kendisine bir savunmasızlık imajı atadığını belirtiyor. Kadın ve kuir araştırmacıların bu duyguyu yakından bildikleri, zaman zaman sahalarını yarıda kesmek durumunda kaldıkları veya sahada bunu avantaja çevirerek ilerledikleri söylenebilir. Drechselová savunmasızlık imajının himaye ve konukseverlikle karşılanmasını sağladığını anlatıyor. Sahaya ilişkin önemli bir vurguya Drechselová'nın araştırmayı mümkün kılan unsurun “yabancı” konumu olduğunu belirtmesi. Görüşme talebinde bulunduğu kişiler kendisine geldiği ülke ve giyim tarzı üzerine sorular yöneltse de onu kolayca herhangi bir politik aidiyetle özdeşleştirememişler.

Drechselová (*a.g.e.*) yerel siyaseti ve partileri merkeze koyan çalışmalardan (Topak ve Uysal 2010; Massicard ve Watts 2013; Joppien 2017) ilham alarak analizini siyasi partilere sirayet eden toplumsal cinsiyet temelli süreçler üzerine kuruyor. Sayısal verilerin ötesine geçmek için yerele özgü ve partiye özgü olmak üzere iki bakış açısını birleştiriyor. Bu doğrultuda, “Yerel siyaseti kadınlar için erişilmez kılan nedir?” sorusundan yola çıkıyor ve buna karşılık olarak üç temel cevap seti sunuyor: ilki geçici unsurlar (çalışma boyunca yaşanan mevcut siyasi gelişmeler); ikincisi mekânsal unsurlar (üç farklı şehrin yerel dinamikleri); sonuncusu ise siyasal unsurlar (dört büyük partinin özgül ayrımları). Bu çerçevede araştırmanın *temel argümanı* her bir şehrin kadınların önüne o yere özgü belirli zorluklar çıkardığı yönünde.

Kitap boyunca bu *aradaki siyasi alanda* üretilen toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık biçimlerini izliyoruz. Fakat tüm bunların yanında Drechselová, “kısıtlayıcı bağlamlarda ve hatta ayrımcı normlara uydukları durumlarda bile kadınların kendi iradeleri ile davranma kapasitelerinin, failliklerinin farkında” olduğunu altını çiziyor (*a.g.e.*: 40). Bu faillik biçimleri kadınları etkin özneler olarak manevra alanları inşa etmeye götürüyor. Dolayısıyla okuyucu kitap boyunca “politikanın çok yüzeyde olmayan işleyişleri” (*a.g.e.* :13), ayrımcılık

mekanizmalarının farkında olan ve özne olarak bu mekanizmalar içerisinde hareket alanları oluşturan kadınların stratejileri üzerine düşünmeye çağırıyor.

“Türk Paradoksunu Bağlamına Oturtmak” başlıklı ikinci bölümde Drechselová (*a.g.e:* 87.) kadınların belediye seçimlerinde, TBMM seçimlerinde olduğundan daha az temsil edilmesi anlamına gelen, “Türk paradoksu”nu resmediyor (Alkan, 2009): Yerel siyasetin gündelik hayat pratiklerine değmesi anlamında kadınlar için daha ulaşılabilir olduğu varsayımına karşılık Türkiye’nin son belediye seçimlerinde %10 civarında görülen kadın temsilinin meclisteki temsil oranından önemli ölçüde düşük kalmasını sorguluyor. Sunduğu tartışma; muhafazakâr toplumsal normlar, belediye işinin teknik iş (altyapı, kanalizasyon, yollar vs.) olarak görülmesi nedeniyle kadınların seçilme süreçlerinde olumsuz etki yaratacağı miti, yerel siyaset makamlarının kazançlı hale gelmesi ve medyanın yerel siyasete ilgisinin az olması gibi unsurların bu paradoksu güçlendirdiğini gösteriyor. ProKürt partilerse bu dengeleri sarsıyor; gösterdikleri yüksek kadın temsiliyetiyle toplumsal cinsiyetin yerel temsil örüntülerini şekillendiriyor (örneğin eşbaşkanlık uygulaması). Son olarak Drechselová, Şirin Tekeli’nin (1982: 303) “parti ne kadar küçükse, siyasi bir mesaj vermek ya da parti üyelerinin yeterli olmadığı durumlarda aday listelerini doldurmak amacıyla, o kadar çok kadın aday çıkardığı” tespitine dayanarak merceğine aldığı partiler üzerinden bir tartışma açıyor. Bu tartışmada eksik bulduğum nokta toplumsal cinsiyet tartışmasının yalnızca (cisgender, heteroseksüel) kadın temsiliyeti merkeze alınarak yapılmış olması. Örneğin 2015 seçimlerinde HDP listelerindeki LGBTİ+’ların HDP’nin seçilemeyeceği yerlerden aday gösterilmesi ve CHP’nin İzmir yerelindeki Kent Konseylerinin içinde yer alan LGBTİ+’ların yerel seçimlerde temsiliyetlerinin görünmezleştirilmesi bu tartışmalarda yer almıyor. Çalışmanın metodolojik iddialarından biri olan kesişimsellik vurgusunun bu alanlara doğru genişlemesi yerel siyasete ve trans ve kuir temsiliyetlerin politik sahnelerde yer alma biçimlerine dair tartışmalarda ufuk açıcı olabilir.

“Seçime Giden Yol: Kadınların Liste Dışı Kalması” başlıklı üçüncü bölümde partilerin aday belirleme süreçlerinde kadınlara karşı yapılan ayrımcılık ve seçim süreçlerinde parti içi

kuralların nasıl işletilmediği gösteriliyor (Drechselová, 2022). Bu bölümde kurumsal cinsiyetçiliğin (Kenny 2011: 23) kadınların dışlanmalarının temel kaynağı olduğu tezini (Drechselová, 2022) partiler üzerinden okuyoruz. Uniseks isimlerle kotaların yakalanmaya çalışılması, kadın adayların isimlerinin seçim listeleri tesliminin son halini almasından önceki 24 saatte silinmesi, daha fazla kadının listelere alınmasının muhafazakâr seçmenin hassasiyetlerini ihlal edeceği gerekçesinin sunulması gibi kadın düşmanı pratikleri gözler önüne seriliyor. AKP'nin Diyarbakır'da DBP'nin belirlediği yerel standartları yakalarken Trabzon'da kadın temsilini önemsemeyen bir politika yürütmesi bu bölümün önemli tespitlerin biri. Drechselová Haziran ve Kasım 2015 seçimlerinde ve Haziran 2018 genel seçimlerinde HDP kadın milletvekilli oranının %40 seviyesini yakalamasını kadın adayların yine tamamen kadınlardan oluşan bir yapı tarafından belirlenmesiyle ve eş başkanlık uygulamasıyla açıklıyor. Elbette kadınların temsilini sağlayan temel kaynak toplumsal cinsiyet eşitliğini amaçlarının başına koyan Kürt Özgürlük Hareketi ideolojisi (*a.g.e.*). Böylece muhafazakâr seçmenin yüksek sayıda kadın adaya itirazlarına bariyer oluşturan etkenlerin başında Kürt hareketine verilen destek geliyor. Burada Kürt Özgürlük Hareketi ve feminist hareketin birbirinden öğrenme süreçlerinin proKürt partilere aktarılmasına dair bir analizin eksikliğini hissettim. Çalışmada bağımsız feminist vekillerin HDP'deki varlığı vurgulanmışsa da ortak mücadele alanlarından taşınan ve üretilen politika yapma biçimlerinin (barış mücadelesi, özel alan politikası gibi) siyasal temsil mekanizmalarına yansıma güzergahları ayrıca değerlendirilebilirdi.

“Kadın Belediye Meclis Üyeleri: Parti İçi Filtrelerden Kimler Geçebiliyor?” başlıklı dördüncü bölümde aday gösterilen ve belediye meclisi üyesi olmayı başaran kadınların failliklerine odaklanılıyor. Kesişimsellik kavramına başvurularak kadınların “çoklu kimlik belirteçlerine” yakından bakılıyor ve kadınların profilleri yaygın ve atipik kategorileri üzerinden tartışılıyor. Drechselová idealleştirilen belediye meclisi üyesi profilinin evli ve iki çocuklu, üniversite diplomalı, siyasete dahil olmadan önce bir mesleği olan kişilere işaret ettiğini gösteriyor; CHP, AKP ve MHP'li belediye meclis üyeleri arasında ulaşılan eğitim düzeyi ve sahip olunan meslek açısından önemli farklar olmadığını belirtiyor (*a.g.e.*). Sıra dışı

ve atipik profiller (genç, evlenmeme eğiliminde ya da boşanmış kadınlar) AKP, CHP ve MHP’de yok denecek kadar azken HDP ve DBP’de yaygın profili oluşturuyor. ProKürt partilerdeki kadın siyasetçilerin siyasete katılma patikalarının Türk Devleti ve Kürdistan İşçi Partisi’nin gerilla örgütü arasındaki çatışma hafızası tarafından çizildiği detaylandırılıyor. Örneğin Drechselová’nın görüştüğü kadınların neredeyse tamamı savaştan derinden etkilenen, köyleri yakılan veya zorunlu göçe maruz kalan, siyasallaşmış ailelerden geliyor. Drechselová’ya göre militarize şiddetin bu düzeylerde deneyimlenmesi atipik yerel siyasetçileri farklılaştıran ilk faktör. Bu bölümde kadın hakları savunuculuğunun partiler içerisinde kadınların ilerlemesine engel olmasına yönelik irdelene çok çarpıcı. Görüşülen kadınların çoğu, parti ideolojisiyle ters düşmemek için veya feminist olarak bilinmenin liste dışına alınmak anlamına geleceğini düşündüğünden kendini feminist olarak tanımlamaktan kaçınıyor. ProKürt partilerdeyse feminist olmak kadınlar için değerli bir aidiyet biçimi.

“Kadınların Siyasal Katılımı Üzerindeki Kısıtlar” başlıklı beşinci bölüm kadın belediye meclis üyelerinin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilerini irdeliyor. Drechselová, yerel siyasetin ulusal siyasetten farklılığını ifade ederken mesafe (proximity) faktörüne başvuruyor. Belediye meclis üyelerinin seçim bölgelerinde ikamet etmeleri kent sakinleri ile ulusal siyasi figürlere (ya da o seçim bölgesinin milletvekillerine) kıyasla daha yakın mesafede ilişkilenecekleri anlamına geliyor (*a.g.e.*). Kadın meclis üyelerinin esnaf tarafından tanındığını, yolda yürürken sürekli selamlaştıklarını, rica için durdurulduklarını ve kadınların esnafla kısa sohbetler yaptıklarını gözlemleyen Drechselová, siyasetin yaşanılan yerde yapılmasının ve gündelik hayat karşılaşmalarının kadınların davranışlarını ve görünüşlerini sürekli kontrol altında tutmalarını gerektirdiğini resmediyor. Bu bölümde siyasal program veya kampanya henüz sonlanmamışken kadınların evlerine gönderilmesini, AKP’li erkek bir yöneticinin kadın mevkidaşını “bir odada bir kadın ve bir erkek yalnızsa kapı her zaman biraz açık olmalı” diye uyarmasını, erkek ve kadın üyelerin aynı arabaya binmekten çekinmesini, yaşça büyük üyelerin olduğu bir toplantıda bacak bacak üstüne atan HDP’li bir kadın üyenin aldığı tepkiyi kadınların anlatımları üzerinden okuyoruz. Bu bölümün en çarpıcı analizi muhafazakâr milliyetçi

partilerdeki kadınların siyasi kariyerlerinde toplumsal cinsiyet normlarına uydukları oranda ilerleyebilmesi.

Altıncı bölüm “Yerel Siyasette Yön Bulmak: Kadınların Kariyerleri ve Stratejileri”nde Drechselová uzlaşma ve uyum stratejilerini inceliyor. Mevcut kurullarla uzlaşmaya ve onlara uyum göstermeye kadınların sergilediği bir faillik olarak yaklaşarak daha geniş bir faillik tanımı öneriyor (*a.g.e.*). Burada kadınların seçilme ihtimallerini azaltmamak adına konformizme ve eril siyasi normlara bağlılık sergilediğini görüyoruz. Drechselová partilerin farklı tutumları olsa da kadınların kendi partileri özelinde parti ethoslarıyla uyumlu hareket ettiklerini belirliyor. Bunlar kadınların failliklerine, arzularına ve ‘hayal etme’ yaratıcılıklarına bariyerler örmekten farklı olarak; kadınların kazanımlar elde edebilmek için başvurduğu stratejiler olarak değerlendiriliyor. Bu stratejiler AKP ve MHP’de annelik değerleri ve kadının tamamlayıcı rolü, CHP’de eşitsizlik ve ataerki eleştirisi, proKürt partilerde toplumsal cinsiyet alanında dönüşüm ve paradigma talebiyle uyumlu stratejiler olarak çerçeveleniyor. Böylece kadınların parti mekanizmaları içerisinde stratejiler geliştirme ve “yaratıcı müzakareci” (*a.g.e.*: 306) faillikler üretme kapasitelerini yakından izliyoruz.

Drechselová kadınların siyaset alanına girmelerinden çok önce başlayan ve seçilmelerinden sonra devam eden; normlarla, kalıpyargılarla ve engellerle örülü patriyarkal ilişkilerin güçlendirdiği *dışlanma döngülerinin* sürekliliğini resmediyor. Çalışması 2016’ya kadar olan politik gelişmelere ve siyasal temsillere odaklandığından dolayı 2017 itibariyle kurulan partiler çalışmanın kapsamı dışında. Fakat Drechselová, dışlanma döngüsünün yargı tacizleri ve hak ihlalleriyle örülü kurumsal cinsiyetçiliğinin bir yansıması olarak 2019 yerel seçimleri sonrasında proKürt partilerin yerel yöneticilerine ve belediye başkanlarına yönelik gözaltıların, görevden almaların ve kayyum politikalarının kadınların kazanımlarına nasıl yöneldiğini de aktarıyor (yüzlerce kadın siyasetçinin haksız yere hapsedilmesi; kayyumların atandıkları belediyelerde kurulmuş olan toplumsal cinsiyet genel müdürlüklerini kapatması, göreve gelir gelmez yapılan ilk iş olarak Van’da kadın otobüs şoförlerinin işten çıkarılması; Cizre’deki sağlık ve eğitim merkezinin AKP kadın kollarına devredilmesi gibi). 2024 yılında

yapılması öngörülen yerel seçimlerin, kadınların kazanımlarına yönelik kayyum politikalarının gölgesinde gerçekleşecek olması dışlanma döngüleri ve kurumsal cinsiyetçilik açısından önemli. Mayıs 2023 seçimleri sürecinde iktidar partisi ve ortakları tarafından hedefe konulan LGBTİ+'lar, bu politik hat doğrultusunda üretilen homofobik söylemler ve aileyi merkeze alarak yüceltilen heteronormativitenin, kurumsal cinsiyetçiliğin ve dışlanma döngülerinin farklı bir vechesi. Üstelik çalışmada muhafazakâr ve milliyetçi partilerdeki kadınların, partilerinin görüşlerinden bağımsız olarak ne düşündüğünün bilgisine sahip olmanın güçlüğü de gösteriliyor. Kadınların eleştirileri ve talepleri, Drechselová'nın "sadakat yükümlülüğü" (*a.g.e.*: 275) olarak ifade ettiği biçimde, milliyetçi muhafazakâr partiler tarafından siyasal konjonktür gerekçe gösterilerek susturuluyor. Örneğin İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna yönelik kamuoyunda süren tartışmalar esnasında parti görüşünden farklı beyanlar dile getiren AKP Grup Başkanvekili Özlem Zengin pek çok AKP'li siyasetçi tarafından parti geleneğine aykırı davranmakla suçlanmıştı. Daha geniş bir düzeyde, sadakat yükümlülüğünün seçmen davranışları açısından da işletildiğini iddia etmek mümkün.

Son olarak, seçim listeleri üzerinde karar verme yetkisini elinde bulunduran erkeklerin oluşturduğu bariyerlere karşılık kadınların başvurduğu yaratıcı müzakere halleri ve bireysel uyum stratejileri henüz kolektif hareket yolları oluşturmuş değil; aksine bu stratejiler kolektif ihtimalleri daraltıyor (*a.g.e.*). Kolektif ihtimallerin daraldığı anların izini sürmenin ve kadınların "olasılıklar ufkunun" ötesini zorlayan failliklerini, arzularını ve güçlerini keşfetmenin kişisel ve kolektif dünyalarımızda sorular ve kıpırdanmalar yaratacağına ve okuyucuların çalışmada birlikte hareket etme hallerimize dair çokça ipucu bulacağına eminim.

KAYNAKÇA

Alkan, A. (2009) Gendered Structures of Local Politics in Turkey. *Digest of Middle East Studies*, 18(1): 31-56.

Drechselová, L. (2020) *Local Power and Female Political Pathways in Turkey: Cycles of Exclusion*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Drechselová, L. (2022) *Türkiye’de Yerel Siyasette Kadınlar: Dışlanma Döngüleri*. Çev. E. Köse. İstanbul: İletişim.

Joppien, C. (2017) *Municipal Politics in Turkey: Local Government and Party Organisation*. Londra: Routledge.

Kenny, M. (2011) Gender and Institutions of Political Recruitment: Candidate Selection in Post-Devolution Scotland. Krook, M. L. ve Mackay, F. haz. *Gender, Politics and Institutions: Towards a Feminist Institutionalism* içinde. Londra: Palgrave Macmillan: 21-41.

Massicard, E. & Watts, N. F. (2013) Introduction: Reconsidering Parties, Power and Social Forces. Massicard, E. ve Watts, N. F. haz. *Negotiating Political Power in Turkey: Breaking up the Party* içinde. Oxon: Routledge: 1-16.

Tekeli, Ş. (1982) Women in Turkish Politics. Abadan-Unat, N. haz. *Women in Turkish Society* içinde. Leiden: Brill: 293-310.

Topak, O. & Uysal, A. (2010). *Particiler*. İstanbul: İletişim.